

УДК 336.02:330.15

І. В. Мартинюк,
к. е. н., старший викладач кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

I. Martyniuk,
candidate of economic Sciences, Lecturer, Department of Finance, Odessa national economic university, Odessa

PROBLEMS OF FINANCING ENVIRONMENTAL PROTECTION IN UKRAINE

У статті оцінено екологічну ситуацію в Україні за період 2007—2016 рр. Здійснено аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Запропоновано використання інтегрованого показника, який надає комплексну оцінку навантаження на навколишнє природне середовище. Проаналізовано рівень фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища за рахунок бюджетних коштів. Оцінено стан екологічної безпеки країни та здійснено його порівняння з зарубіжними країнами. Проаналізовано динаміку коефіцієнта покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів витрат на охорону навколишнього природного середовища України. Обґрунтовано необхідність збільшення рівня фінансування природоохоронних заходів. Запропоновано цільове використання надходжень від природно-ресурсних платежів. Доведено як фіскальну, так і екологічну ефективність від цільового використання природно-ресурсних платежів.

The ecological situation in Ukraine is estimated in the article for the period 2007—2016 years. The dynamics of pollutant emissions into the environment is analyzed. The use of integrated index that provides a comprehensive assessment of the burden on the environment. The level of funding of environmental protection at the expense of budget funds. Reviewed by environmental safety of the country and made its comparison with foreign countries. The dynamics of the absorption factor income from natural resource payments expenses for Environmental Protection of Ukraine. The necessity of increasing the level of funding for environmental measures. A proper use of revenues from natural resource payments. As proven fiscal and environmental efficiency of target use of the natural resource payments.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, фінансування, природоохоронні заходи, природно-ресурсні платежі, екологічна безпека.

Key words: environment, finance, environmental protection, natural resource payments, environmental safety.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища та відтворення природних ресурсів є важливим напрямком фінансової політики держави в умовах сьогодення. Оскільки незадовільний стан екологічної ситуації впливає як на зростання кількості захворювань населення, так і на стримування економічного розвитку держави, що обумовлює необхідність застосування більш ефективних природоохоронних заходів та збільшення джерел їх фінансування (в середньому бюджетні витрати на охорону навколишнього природного середовища складають 0,29% від ВВП за останні десять років). Одним з таких джерел є природно-ресурсні платежі, які не мають повного цільового використання природоохоронного та природовідтворювального характеру.

Проблеми фінансування охорони навколишнього природного середовища, природно-ресурсні платежі та напрями їх використання висвітлені в роботах таких зарубіжних авторів, як Б. Боскет, В. Джагер, А. Корнер, Р. Патюелія, Д. Пірсу, Г. Таллок та вітчизняних авторів: О. Веклич, В. Мандзик, О. Маслюківська, І. Назаркевич, Г. Погріщук, Т. Шульга та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань у цьому напрямі, існує низка питань, які потребують подальшого дослідження, а саме: шляхи підвищення ефективності фінансування охорони навколишнього природного середовища; зміна характеру використання надходжень природно-ресурсних платежів з метою збільшення обсягів фінансування природоохоронних заходів.

Таблиця 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище в Україні за 2007–2016 рр.

Роки	Приріст (збиток) викидів забруднюючих речовин у порівнянні з попереднім роком:							
	Усього (окрім діоксиду вуглецю)		у тому числі:				діоксиду вуглецю	
			стаціонарними джерелами забруднення		пересувними джерелами забруднення			
	тис. тон	%	тис. тон	%	тис. тон	%	млн. тон	%
2007	391,7	5,44	-3,7	-0,07	395,4	17,93	39,3	21,98
2008	-178,4	-2,35	-298,2	-5,97	119,8	4,61	-8,7	-3,99
2009	-976,8	-13,16	-618,2	-13,16	-173,4	-6,37	-24,2	-11,56
2010	433,3	6,73	215,7	5,29	32,4	1,27	13	7,02
2011	237,1	3,45	280,2	6,52	-43,1	-1,67	37,8	19,07
2012	-60,2	14	-43,3	-0,95	-16,9	-0,67	-4	-1,69
2013	-101,3	-1,49	-40,2	-0,93	-61,1	-2,46	-1,3	-0,56
2014*	-1533,2	-22,81	-1104,7	-25,72	-428,5	-17,67	-49,8	-21,58
2015*	-824,9	-15,43	-492,6	-14,70	-332,3	-16,65	-32,7	-16,80
2016*	-1443,2	-31,92	220,7	7,72	-	-	-11,4	-7,04

Джерело: розраховано автором на основі даних [1].

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обґрунтування необхідності збільшення обсягів та ефективності фінансування охорони навколишнього природного середовища, у тому числі за рахунок природно-ресурсних платежів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Складна екологічна ситуація в Україні обумовлена значними обсягами викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (табл. 1) та нераціональним використанням природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Дані таблиці 1 свідчать, що у 2008–2009 рр. відбувалось зменшення викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, що на наш погляд, обумовлено наслідками економічної кризи 2008–2009 рр., а саме зменшенням ділової активності. Протягом останніх п'яти років також відбувається зменшення викидів

забруднюючих речовин у середньому на 14,5%, що є наслідком запровадження змін у податковому та бюджетному законодавстві, у тому числі у характері використання надходжень від екологічного податку, а саме спрямування їх на фінансове забезпечення цільових проєктів екологічної модернізації підприємств.

Комплексний аналіз негативного навантаження забруднюючими речовинами навколишнього природного середовища можливо здійснити за рахунок введення інтегрованого показника (E_{ec1}).

$$E_{ec1} = (V_{зр(i)} - V_{зр(i-1)}) : V_{зр(i-1)} + (Y_{ві} - Y_{ві(i-1)}) : Y_{ві(i-1)} \quad (1)$$
 де E_{ec1} — інтегрований показник, в умовних тонах;

$V_{зр(i)}$ — обсяги викидів забруднюючих речовин у поточному і-тому році (попередньому році), в умовних тоннах;

$Y_{ві(i)}$ — кількість утворених відходів у поточному і-тому році (попередньому році), в умовних тонах.

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин та утворених відходів (з використанням

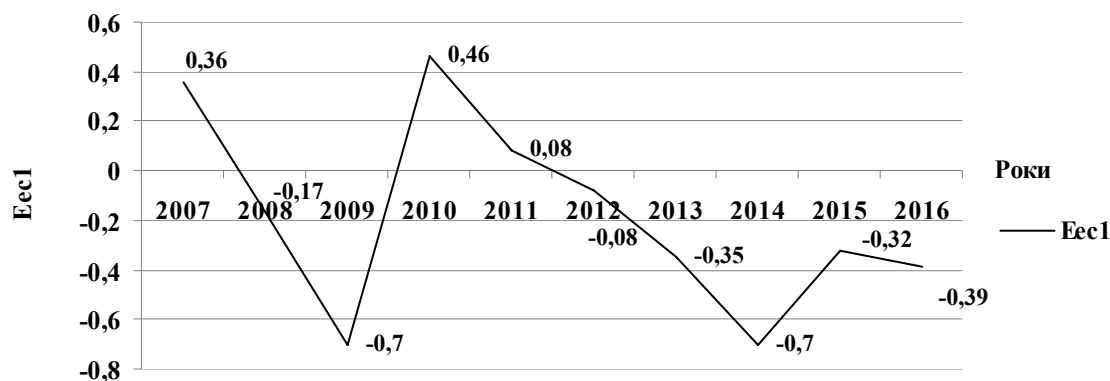

Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин та утворених відходів (з використанням інтегрованого показника) в Україні, 2007–2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [1].

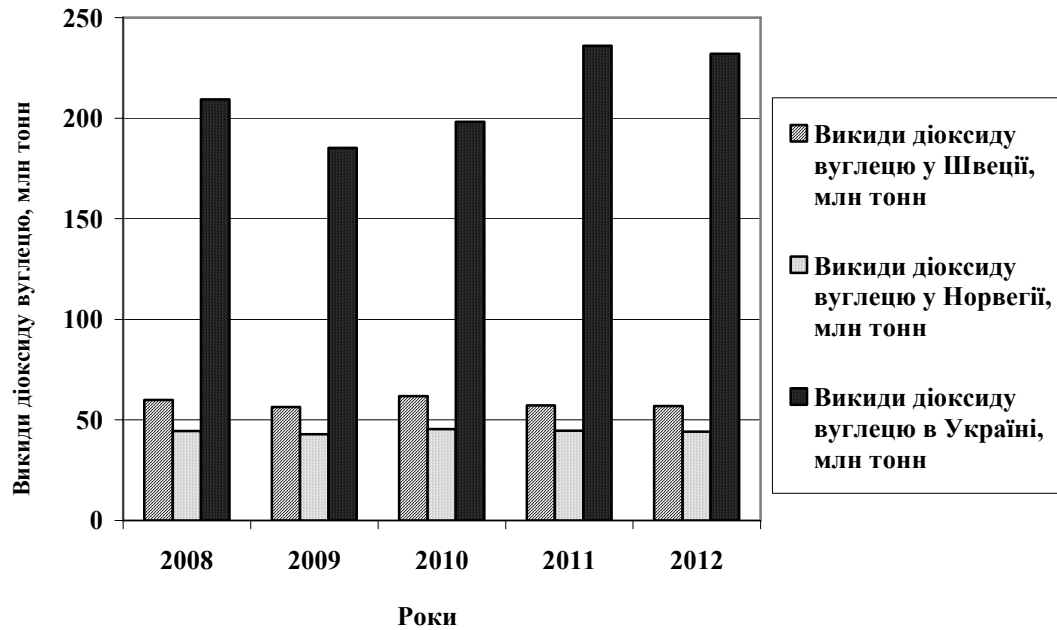

Рис. 2. Динаміка викидів діоксиду вуглецю в Україні, Швеції та Норвегії за 2008–2012 рр., млн т

Джерело: складено автором на основі даних [1; 2; 3].

інтегрованого показника) наведено на рисунку 1.

Використання інтегрованого показника надає можливість оцінити негативний вплив на навколишнє природне середовище не лише викидів забруднюючих речовин, але й обсягів розміщених відходів. Дані рис. 1 свідчать, що протягом останніх років загалом відбувається зменшення негативного тиску на навколишнє природне середовище, але не у порівнянні з розвинутими країнами. Так обсяги викидів діоксиду

вуглецю в Україні порівняно зі Швецією та Норвегією (рис. 2), перевищують викиди цієї речовини у Швеції у 3,6 разів, а у Норвегії — у 4,8 разів. Виявлені тенденції щодо викидів діоксиду вуглецю в Україні та порівняння їх з тенденціями, що наявні у Швеції та Норвегії, свідчать про неефективність екологічного податку на викиди цієї речовини та необхідність вдосконалення методики розрахунку та обґрунтування ставки цього податку, що сприятиме як збільшенню стимулів у суб'єктів господарювання зменшува-

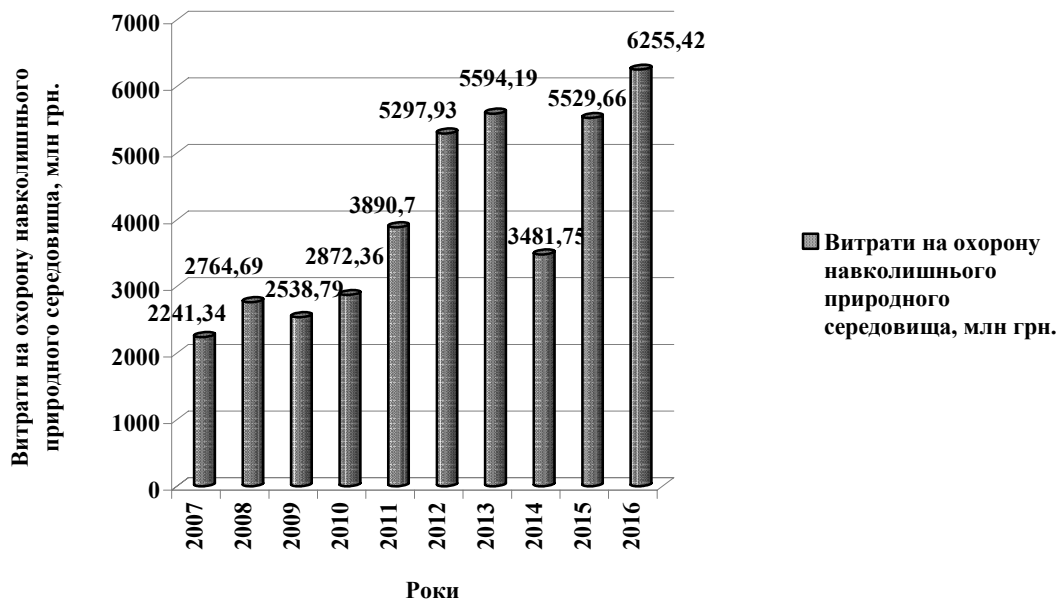

Рис. 3. Динаміка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок бюджетних коштів України за 2007–2016 рр., млн грн.

Джерело: складено автором на основі даних [4].

ти викиди діоксиду вуглецю у навколишнє природне середовище, так і збільшенню надходжень цього податку до бюджету і можливостей його цільового використання.

Одним з напрямів покращення екологічного стану країни є забезпечення ефективного фінансування охорони навколишнього природного середовища. Варто відмітити, що витрати, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища, відповідно до законодавства України, включають в себе витрати, пов'язані не тільки з охороною, але й з відтворенням навколишнього природного середовища, а саме: запобігання та ліквідацію забруднення навколишнього природного середовища; охорону та раціональне використання природних ресурсів; утилізацію відходів; ліквідацію іншого забруднення навколишнього природного середовища; збереження природно-заповідного фонду; дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища; іншу діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Загальні витрати на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів у середньому за період з 2007 по 2016 рр. складають 4046,683 млн грн. (рис. 3).

Незважаючи на збільшення обсягів фінансування цієї сфери, на наш погляд, фінансування за рахунок бюджетних коштів недостатнє та потребує збільшення, про що свідчить питома вага витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВВП (рис. 4).

Таке співвідношення є показником екологічної безпеки країни, середнє значення якого у зарубіжних країнах коливається від 3% до 7% [5, с. 115].

Одним з напрямів збільшення витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок бюджетних коштів є цільове використання природно-ресурсних платежів. Оскільки динаміка коефіцієнта покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів України витрат на охорону навколишнього природного середовища (рис. 5) свідчить, що кошти, зібрані в цій сфері, значно перевищують витрати, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища.

Існуюча тенденція обумовлена характером використання надходжень природно-ресурсних платежів. Крім того, слід відзначити, що заплановані суми на охорону та відтворення навколишнього середовища значно менші за аналогічні показники у розвинених країнах. Відмітимо, що у середньому коефіцієнт покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів витрат на охорону навколишнього природного середовища України перевищує аналогічний показник Норвегії у 2,98 разів, Німеччини — у 3,83 рази. Лише Швеція має такий показник на рівні 8,4, який майже такий, як в середньому за останні десять років в Україні (8,149). Разом з тим, абсолютні суми, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища в Україні, є значно меншими. Отже, резервів до збільшення фінансування заходів з охорони навколишнього при-

Рис. 4. Динаміка питомої ваги витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВВП України, 2007—2019 рр. (з урахуванням прогнозних даних), %

Джерело: складено автором на основі даних [1; 4].

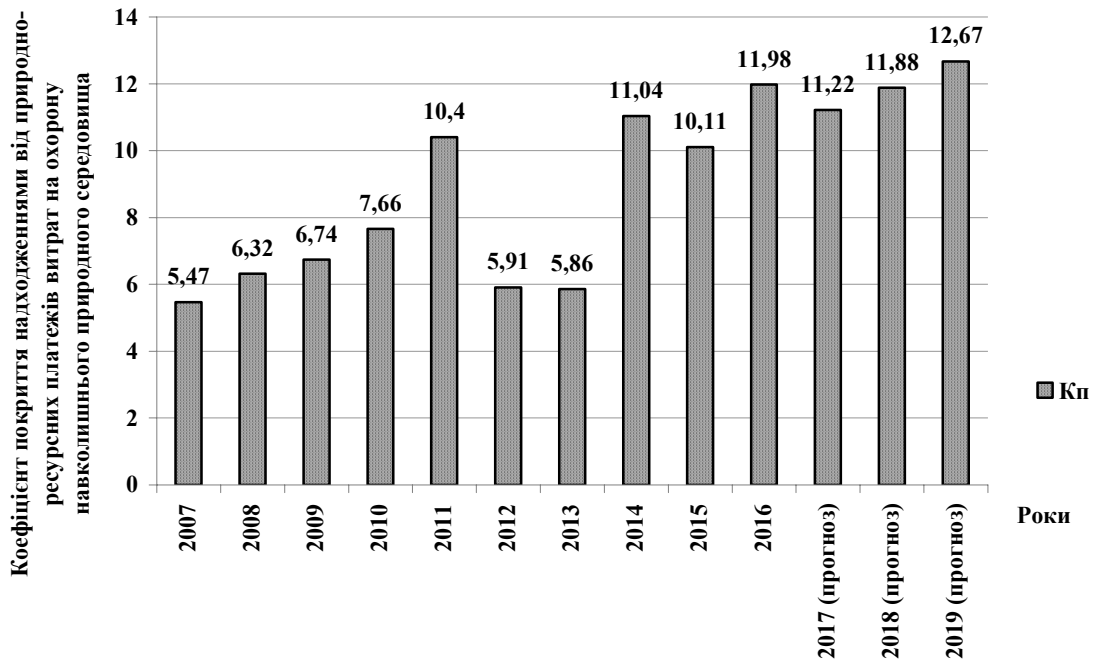

Рис. 5. Динаміки коефіцієнта покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів витрат на охорону навколишнього природного середовища України, 2007—2019 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [1; 4].

родного середовища за рахунок надходжень природно-ресурсних платежів достатньо.

Виявлена тенденція щодо збільшення значення цього показника за 2007—2016 рр. свідчить про необхідність зміни характеру використання надходжень природно-ресурсних платежів. Відповідно до норм чинного законодавства, лише екологічний податок серед природно-ресурсних платежів надходить до спеціальних фондів Державного та місцевих бюджетів, де передбачається його цільове використання. Про-

ведені прогнози розрахунки на 2017—2019 рр. свідчать про продовження тенденції щодо зростання значення цього показника у майбутньому. Зміна характеру використання природно-ресурсних платежів, а саме забезпечення їх цільового використання, сприятиме покращенню фінансування природоохоронних заходів.

Отже, вважаємо, що всі платежі, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища (екологічний податок) та використанням природних ресурсів (рентна плата за спеці-

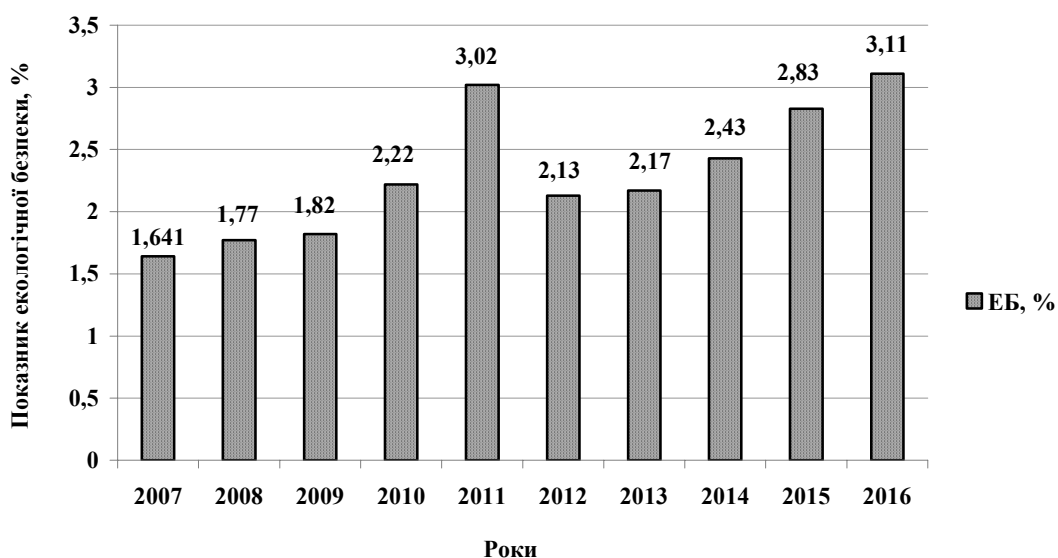

Рис. 6. Динаміка показника екологічної безпеки України (за умови цільового використання природно-ресурсних платежів), 2007—2016 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [1; 4].

альне використання води, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин, плата за землю), повинні розподілятися наступним чином:

- 1) 70% — спеціальний фонд місцевих бюджетів;
- 2) 30% — спеціальний фонд Державного бюджету.

Характер використання надходжень природно-ресурсних платежів: цільова спрямованість на охорону та відтворення природно-ресурсного потенціалу України.

У разі, якщо всі отримані природно-ресурсні платежі надходять до спеціальних фондів відповідних бюджетів, і, як наслідок, будуть використовуватися на природоохоронні заходи, рівень екологічної безпеки країни значно підвищиться (рис. 6).

Дані рисунка 6 свідчать про суттєве підвищення рівня екологічної безпеки країни та досягнення показників зарубіжних країн у разі цільового використання природно-ресурсних платежів.

Пропозиції щодо розподілу між бюджетами природно-ресурсних платежів потребують законодавчого закріплення шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведений аналіз свідчить про негативне навантаження на навколишнє природне середовище обсягами викидів забруднюючих речовин і розміщених відходів та незначний обсяг фінансування природоохоронних заходів в Україні.

Внесені пропозиції щодо закріплення природно-ресурсних платежів за спеціальними фондами Державного і місцевих бюджетів та зміни напрямів використання їх надходжень, сприятимуть:

- збільшенню обсягів фінансування природоохоронних заходів;
- підвищенню рівня екологічної безпеки країни;
- підвищенню ефективності використання надходжень від природно-ресурсних платежів;
- розширенню повноважень місцевих органів влади у природоохоронній діяльності;
- розв'язанню проблем, пов'язаних з необхідністю відновлення природно-ресурсного потенціалу кожного регіону відповідно до тих збитків, що було нанесено у результаті споживання природних ресурсів.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Energy, raw material, emissions [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Destatis Statistisches Bundesamt. — Режим доступу: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/National-EconomyEnvironment/Environment/EnvironmentalEconomicAccounting/EnergyRawMaterialsEmissions/Tables/ProductionFactorsPollutants.html>

3. Total environmental taxes in Sweden 2000—2012 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Sweden. — Режим доступу: http://www.scb.se/en_/Finding-statistics/Statistics-by-subject-area/National-Accounts/National-Accounts/National-accounts-previous-definitions/

4. Виконання Державного бюджету України / 2007—2016 / Річний звіт [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=185635>

5. Мартинюк І.В. Оцінка економічного стану України з урахуванням екологічного фактору / І.В. Мартинюк, О.Ю. Дубовик // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції: науково-практичний журнал. — Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2014. — № 1 (26). — С. 112—117.

References:

1. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2017) available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 April 2017).

2. The official site of Federal Statistical Office Destatis (2017), "Energy, raw material, emissions", available at: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/National-EconomyEnvironment/Environment/EnvironmentalEconomicAccounting/EnergyRawMaterialsEmissions/Tables/ProductionFactorsPollutants.html> (Accessed 14 April 2017).

3. The official site of Statistics Sweden (2017), "Total environmental taxes in Sweden 2000—2012", available at: http://www.scb.se/en_/Finding-statistics/Statistics-by-subject-area/National-Accounts/National-Accounts/National-accounts-previous-definitions.html (Accessed 14 April 2017).

4. The official site of State Treasury Service of Ukraine (2017), "Report on the State Budget of Ukraine 2007—2016", available at: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=18563> (Accessed 10 April 2017)

5. Martyniuk, I. V. and Dubovyk, O. Yu. (2014), "Assessment of the economic situation in Ukraine, taking into account environmental factors", *Naukovyj visnyk: finansy, banky, investytsii: naukovopraktychnyj zhurnal*, vol. 1 (26), pp. 112—117. *Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.*